

ВІДЗИВ
офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента кафедри
цивільного процесу Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого,
Кравцова Сергія Олександрівна
на дисертацію
Бортник Ольги Юріївни на тему «*Набуття права власності із судових
рішень*»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Власність традиційно вважається центральним інститутом цивільного права. Проблематика відносин власності в цілому та набуття права власності зокрема, ніколи не втрачали актуальності.

Статтею 1 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, було гарантовано захист права власності. Згідно з нею кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами між-народного права. Дане конвенційне регулювання концепції «мирного володіння майном» є ключовим питанням у доктрині як цивільного права так і процесуального законодавства. Так, одним із видів набуття права власності на майно є саме рішення суду.

На цей час відсутнє комплексне дослідження теоретичних і практичних питань щодо порядку набуття права власності за рішенням суду, що вказує на актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Бортник О.Ю.

Актуальність теми дисертаційного дослідження відповідає також тематиці наукових досліджень відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2017–2021 роки, що є складовою

наукової теми «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Сформульовані у дисертаційному дослідженні основні положення та висновки знайшли своє відображення у чотирьох наукових публікаціях, із них три у вітчизняних наукових фахових виданнях, одна - у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз. Окрім того, питання за тематикою дослідження обговорювалися були представлені на п'яти всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, що мало своїм результатом опублікування тез доповідей.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації, відображає структуру і наукові результати проведеного дослідження. Автореферат не містить положень, що не увійшли до основного змісту дисертації.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження є ґрунтовним дослідженням теоретичних і практичних проблем порядку набуття права власності із судових рішень. При написанні дисертації автором опрацьовано велику кількість джерел (всього 372 джерела), зокрема, здійснено аналіз праць низки вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика, Д.Д. Луспеника. М.О. Стефанчука та інших, а також нормативно-правові акти як України, так і Європейського Союзу та численну судову практику.

За результатом ознайомлення із структурою роботи можна стверджувати, що автором дотримано основних вимог та логіки її побудови. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, у змісті яких втілені результати проведеного дослідження у відповідності до сформульованих завдань у логічній

послідовності. Робота завершується загальними висновками й списком використаних джерел.

Автором належним чином визначено об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, а аналіз його змісту свідчить, що визначені відповідно до мети завдання було дисертантом виконано. Дисертант в повній мірі показав вміння здійснювати правовий аналіз теоретичних і практичних напрацювань і на їхній підставі робити цікаві та важливі висновки, узагальнення та рекомендації.

Практична і теоретична значущість отриманих результатів дисертаційного дослідження. Новизна наукових положень дисертаційного дослідження Бортник О.Ю. полягає в тому, що це перше у вітчизняній науці системне комплексне дослідження теоретичних і прикладних проблем щодо набуття права власності із рішення суду.

Робота характеризується вдалою структурою, що дозволила ефективно вирішити поставлені основні завдання дослідження. Так, авторкою визначено доречність використання терміну «конкретизовані правовідносини» замість «конкретні правовідносини» щодо правовідносин, які виникають при набутті права власності з судових рішень; проаналізовано механізми набуття права власності з судових рішень на предмет їх відповідності європейським стандартам щодо захисту права власності шляхом проведення «трискладового тесту»; проаналізовано та охарактеризовано особливості правовідносин щодо набуття права власності з судових рішень з точки зору матеріально-правових та процесуальних аспектів.

Автор на якісно новому рівні для досліджуваної проблематики використовує багатий методологічний інструментарій юридичної науки (зокрема, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний методи), звертається до аналізу значного масиву вітчизняного та зарубіжного законодавства, актів права ЄС, багатой судової практики, важливих прецедентів ЄСПЛ.

Серед найбільш значимих висновків, що становлять основу наукової новизни роботи та викликають найбільшу підтримку у рецензента можливо відзначити те, що в дисертаційному дослідженні вперше:

визначено, що набуття права власності з судових рішень як первісний спосіб набуття права власності полягає у вирішенні правової долі власності найбільш значимого майна (нерухомого майна, транспортних засобів та цінних паперів), стосується набуття права власності на безхазяйне нерухоме майно (ст. 335 ЦК України), на нерухоме майно за набувальною давністю (ст. 344 ЦК України), а також на самочинне будівництво (ст. 376 ЦК України);

визначено, що судові рішення, на підставі яких набувається право власності на майно, є правоутворювальними, на підставі цих рішень у заінтересованої особи вперше виникає право власності на майно, яке не має власника або власник якого фактично відмовився від виконання правомочностей власника щодо цього майна;

робиться висновок, що правовідносини, які досліджуються, являють собою процес переходу особи, котра звернулась до суду з відповідним позовом (заявою), з категорії фактично нелегітимних набувачів майнових прав на нерухоме майно, цінні папери та транспортні засоби до категорії законних власників цього майна та одночасного перевodu згаданих вище об'єктів матеріального світу із категорії майна, яке фактично не має легального власника, або яке є нелегальним (самочинне будівництво), у категорію легальних об'єктів права власності, які мають як юридичного так і фактичного (реального) власника;

досліджено, що характерною особливістю правовідносин щодо набуття права власності із судових рішень є те, що їх виникнення та розвиток неможливі за відсутності волі на це суб'єкта, який хоче набути право власності.

Заслуговує особливої уваги твердження дисертантки, яке обґрунтоване на високому науковому рівні, що правовідносини, пов'язані із набуттям права власності на майно із судових рішень — це правовідносини, які виникають між учасниками суспільних відносин та судом, з приводу підтвердження судом

законності, передбаченого законом, такого, що не суперечить загальним засадам цивільно-правового регулювання та не визнаного, прагнення особи щодо ефективного використання майна через реалізацію повноважень власника майна шляхом надання їй суб'єктивного права, а саме — права власності.

Дисертантом під час аналізу набуття права власності за набувальною давністю вірно зауважується, що органом судової влади запропоновано штучну правову конструкцію, яка полягає у пошуку відповідача (учасника спору), якому насправді може бути навіть невідомо про предмет спору.

Крім того, розкриваючи особливості набуття права власності на безхазяйну річ в окремому провадженні, дисертантка приходить до слушного висновку, що справи про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність — це справи непозовного цивільного судочинства про підтвердження наявності індивідуально визначеного нерухомого майна, яке немає власника або власник якого невідомий, з метою створення умов для здійснення територіальною громадою, за місцезнаходженням такого майна, права комунальної власності на це майно шляхом наділення таким правом.

До того ж, великим здобутком дисертаційної роботи є те, що дисертантка в роботі приходить до досить слушного висновку, що судові рішення, на підставі яких здійснюється державна реєстрація прав на майно, які стосуються визнання права власності на майно та змістовного наповнення правомочностей власника, за своєю правовою природою загалом можна розділити на правоутворювальні (правовстановлюючі), правопідтверджувальні та правоперетворювальні.

Підготовлені дисертанткою пропозиції можуть бути використані суб'єктами законодавчої ініціативи, вченими та викладачами вищих навчальних закладів при викладанні загальних та спеціальних освітніх компонентів.

Вказане дозволяє стверджувати, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є досить високим, висновки сформульовано на належному науковому рівні. Роботу виконано згідно із встановленими вимогами, завершено сформульованими пропозиціями вдосконалення чинного законодавства.

Незважаючи на істотні здобутки, дисертаційне дослідження Бортник О.Ю. має спірні моменти, щодо яких необхідно зробити певні застереження або щодо яких дисертанту доцільно надати додаткові пояснення.

Перш за все, у дисертаційному дослідженні під час аналізу підстав набуття права власності на підставі рішення суду зазначається, дисертантом пропонується, що такі підстави поділяються на дві групи: первісні, тобто такі, що виникають на річ уперше або незалежно від волі попередніх власників, та похідні: право власності на річ виникає з волі попереднього власника (правочини, спадкування за законом і за заповітом). Слід зазначити, що до таких підстав можна і віднести набуття права власності внаслідок фактичного прийняття спадщини. В даній категорії справ спадкоємці першої черги, які проживали на момент смерті із спадкодавцем мають право визнати право власності на спадкове майно (рухоме чи нерухоме) шляхом подачі позову про визнання права власності на таке майно.

Розкриваючи питання щодо підстав набуття права власності, дисертантка приходить до висновку, що суд є безсторонньою та незацікавленою особою, яка перебуває та покликана перебувати над процесом набуття права власності і те, що суд не набуває згадане майно на свою користь (стор. 37). Дане твердження є суперечливим, оскільки суд ніколи не набуває майно на свою користь, а є органом влади, який розглядає справи про визнання права власності і ухвалює рішення на користь осіб, які звертаються до суду за захистом своїх порушених, невизнаних, оспорюваних прав або із заявою про встановлення певних юридичних фактів.

У підрозділі 1.3. «Механізм набуття права власності із судових рішень через призму конвенційного захисту права власності» дисертанткою зазначається, що нею не віднайдено серед справ Європейського суду з прав людини таких справ, які б стосувались практики застосування згаданим Судом правових інститутів, встановлених ст.ст. 335, 344 та 376 ЦК України, у взаємозв'язку із нормами ст. 1 Першого протоколу. Аналізуючи правозастосовчу практику Європейського суду з прав людини, можна все ж таки побачити намагання Суду дати своє бачення

щодо правового режиму самочинного будівництва і чи співвідноситься він із Протоколом 1 ЄКПЛ. Так, у рішенні ЄСПЛ «ASGAROV v. AZERBAIJAN» розглядаючи правомірність органів влади відмови у визнанні права власності на об'єкт самочинного будівництва зазначив, що заявник не мав ні "володіння" згідно зі статтею 1 Протоколу N 1, ні "законних очікувань" згідно з відповідним внутрішнім законодавством щодо набуття прав власності на цю частину землі. З цього випливає, що дана частина скарги не є сумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції за змістом статті 35 і має бути відхилена відповідно до статті 35 N 4. В іншому рішенні «SAFARYAN v. ARMENIA» від 21 січня 2016 р. ЄСПЛ, розглядаючи питання правомірності відмови поділу у реєстрації торгового павільйону, який був самочинно збудований Суд зауважує, що в обставинах, коли заявник прагнув поділити свою власність, включаючи її землю і будинок, що знаходиться на ній, на чотири частини і передати її в дар своїм дітям, можна розумно припустити, що кінцева мета реєстрації її павільйону полягала в тому, щоб мати можливість однаково передати правовий титул на нього разом з її правами власності на решту власності. У цьому контексті та у світлі висновку Суду про те, що заборона відчуження майна заявника дорівнює порушенням статті 1 Протоколу N 1 до Конвенції.

Вважаємо також, що потребує додаткового обґрунтування твердження дисертантки стосовно правової природи судового рішення. Так, дисертанткою зазначається, що судові рішення є передбаченими нормами законодавства України обставинами, з набранням законної сили якими виникають, змінюються або припиняються правові відносини. З таким твердженням не можна повністю погодитись, оскільки все ж таки судові рішення це акти правосуддя, з набранням законної сили яких виникають, змінюються або припиняються правовідносини.

Рецензована дисертаційна робота є ґрунтованим науковим дослідженням, що свідчить про вирішення важливої проблеми в науці цивільного процесуального права, яка полягала у розробці цілісної концепції щодо набуття права власності із рішення суду в умовах сучасного праворозуміння, формулюванні його теоретичних засад для розв'язання наукових та прикладних

проблем у зазначеній сфері, а також напрацюванні пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства та правозастовчої практики.

Таким чином, дисертація Бортник Ольги Юріївни на тему «Набуття права власності із судових рішень» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами) та пп. 9-12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами).

Бортник Ольга Юріївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» за результатами прилюдного захисту.

Офіційний опонент:
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Кравцов Сергій Олександрович

